

Les arts plàstiques

L'Escola de Belles Arts de Girona, l'any 1936.

El pas de les avantguardes pel «paisatge amb figura»

JORDI FALGÀS

Igual que a la resta de Catalunya, la classe social burgesa gironina, d'arrels rurals, catòlica i conservadora, ha mantingut –i en gran part, manté– els mateixos valors i la mateixa concepció de la funció de l'art que tenia la societat parisenca de fa uns 130 anys. Aquesta ha estat la situació que ha dominat en tots els camps del que s'anomena «el món de l'art»: artistes, galeries d'art, museus, escoles d'art, mitjans de comunicació i entre el públic que hi ha mostrat algun tipus d'interès, que sempre ha estat molt minoritari. L'art del segle XX està constituït només per unes escasses excepcions.

Un segle de 200 anys

L'art del segle XX, a les comarques de Girona, no ha existit. O potser sí que ha existit, però no ha durat cent anys, sinó només alguns, s'ha produït de forma intermitent i mai al mateix lloc. El cert és, però, que la situació de 1999 és molt semblant a la de 1899. El segle XIX ha durat uns 200 anys. Els artistes que han tingut més influència en la pràctica de les arts, o el major reconeixement del seu entorn social més immediat entre 1900 i 1999, són segurament Josep Berga i Boada, Josep Clarà, Josep Aguilera, Joan Orihuel, J. Roca Delpech, Domènec Fita, Martínez Lozano i Lluís Roura, tots ells pintors que han treballat d'acord amb un concepte que va dominar l'art occidental quan, a mitjan segle XIX, començaven a entrar en crisi els valors de l'Acadèmia.

Dit això, cal afegir que les comarques de Girona també han estat l'escenari, encara que sovint només per atzar, d'una sèrie de petits episodis que sí que pertanyen a la història de l'art del segle XX, el segle de l'art modern, l'art (del mite) de les avantguardes, l'art dominat per les idees de progrés, experimentació i ruptura. I són aquesta sèrie d'esdeveniments en els quals ens centrarem i els que ens permetran fer uns recorreguts que –tot i que, com deia abans, han estat irregulars i intermitents– poden definir una introducció a la història de l'art del segle XX, a les comarques de Girona, durant el segle XX. El que també inclou l'article són referències i citacions dels principals autors de la bibliografia, que constitueixen també una breu antologia historiogràfica.

El paper de l'Escola d'Olot

L'any 1900 a Olot se celebrà la primera Exposició Regional Olotina de Belles Arts i Indústries Artístiques. Acabaven de morir Ramon

Exposició Inaugural d'Athenea, a Girona, l'any 1913.

Martí i Alsina, patriarca del paisatgisme català, i un important deixeble seu, Joaquim Vayreda, capdavanter de l'Escola d'Olot; però el seu llegat era encara ben vigent i dominant: des d'Olot fins a Sant Feliu de Guíxols, passant per Banyoles i per Girona, aquests foren els anys del domini olotí, dels Berga, pare i fill, de Marià Vayreda, Modest Urgell, Jaume Pons Martí i Manuel Pigem. No es pot parlar ni d'impressionisme ni de modernisme; el domini del realisme era absolut. Francesc Fontbona ho va resumir en una sola frase: «Els olotins, molts dels quals eren pintors de segon ordre, mantingueren una imatge de col·lectiu a través d'exposicions conjuntes a la Sala Parés barcelonina a partir de 1901, en les quals abundaven els pintors de segon ordre però també l'avi Berga i el seu fill Josep Berga i Boada». Pel que fa a Girona ciutat, Fontbona també ha escrit: «Artísticament parlant, doncs, la Girona de les acaballes del segle XIX era francament feble. Fins i tot, quan hom es decidia a aixecar-hi un monument escultòric de certa envergadura semblava que l'havien d'importar».

La situació en el tombant de segle i el paper de l'Escola d'Olot s'han descrit molt bé en la recentment editada *Guia de les Col·leccions* del Museu de l'Empordà de Figueres, on s'explica que Josep Berga i Boix, l'Avi Berga, va encetar una nova manera de pintar del natural, d'entendre el paisatge, que més endavant continuaren i milloraren els altres pintors vinculats a la manera de fer de l'Escola d'Olot. La seva activitat pedagògica fou important, primer de tot dins el Cercle Artístic, i més tard com a director de l'Escola de Dibuix d'Olot. Tota una generació important d'artistes van rebre les seves ensenyances, des dels escultors Miquel Blay i Josep Clarà fins als pintors Melcior Domenge, Francesc Vayreda, o el mateix Berga fill –Berga i Boada–, entre altres.

Jospe Berga i Boada va lluitar per consolidar un estil personal i diferent de les referències locals i familiars; va marxar d'Olot per exercir a Figueres com a professor des de la càtedra de Belles Arts, però finalment, des del 1913, va acabar ocupant la de l'Escola de Belles Arts de Sant Feliu de Guíxols, que havia fundat Jaume Pons Martí el 1878. Una segona generació

d'artistes de l'Escola d'Olot és la de pintors com Enric Galwey i Iu Pascual, que no es va implicar a l'Escola d'Olot fins a l'estiu de 1910. Però si aquell estiu Iu Pascual descobria Olot, en el mateix moment Pablo Picasso descobria Cadaqués.

La capital de Cadaqués

Un dels trets potser més definitoris dels recorreguts de l'art del segle XX a les comarques de Girona és la manca d'una capitalitat, ja que no hi ha una gran ciutat que aglutini i promogui l'activitat creadora, i en canvi, si que és significatiu el desenvolupament d'aquesta activitat en diferents nuclis, bé de forma consecutiva o bé paral·lela; nuclis independents i, gairebé sempre, poc o gens comunicats entre si —fet que es manté fins avui: Olot, Girona, Tossa de Mar, Figueres, Banyoles, Sant Feliu de Guíxols i, sobretot, Cadaqués—. Cadaqués és l'únic nucli amb prou bagatge per reivindicar aquella

Exposició d'artistes gironins (Masó, Coromina, Guinó), l'any 1908.

capitalitat, però hi ha tantes raons per atorgar-l'hi com per negar-l'hi, ja que la influència directa que ha exercit en el seu entorn immediat ha estat mínima.

Molts autors, però sobretot Josep Palau i Fabre i Joan Josep Tharrats, han descrit i analitzat l'estada de Pablo Picasso a Cadaqués el 1910, un episodi important per diferents motius, però en primer lloc perquè exemplifica perfectament el que Tharrats ha batejat com «l'edat d'or de l'activitat artística de Cadaqués». Aquest moment Tharrats el situa a principi de segle, quan s'hi va establir la família Pichot. Sovint amb els Pichot com a nexa comú, Tharrats esmenta els noms de Lluís Graner, Ignacio Zuloaga, Santiago Rusiñol, Ramon Casas, Miquel Utrillo, Joaquim Mir, Manolo Hugué —«Ah, la casa dels Pichot a Cadaqués, quina gran casa!»— Gustau Violet i Eliseu Meifrèn, entre d'altres, com els principals protagonistes de l'activitat artística de la població a principi de segle. Però sens dubte el pintor més important que els Pichot van portar a Cadaqués va ser Pablo Picasso, que va

viure-hi i treballar-hi tot l'estiu, acompanyat per Fernande Olivier. I a Picasso el va seguir un altre pintor destacat, André Dérain, que va estar-hi menys temps.

Palau i Fabre ha apuntat la possibilitat que fins i tot el llarg i difícil trajecte en tartana de Figueres a Cadaqués ja tingués alguna influència o significació per a Picasso, que va anar-hi amb l'encàrrec de realitzar els aiguaforts per il·lustrar el llibre *Saint Matorel* de Max Jacob. Del que no té cap dubte Palau i Fabre, i així ho demostra fent una de les minucioses anàlisis que el caracteritzen, és de la transcendència que van tenir les formes del paisatge, el clima i nombrosos objectes de Cadaqués en la important transformació que s'estava produint en el cubisme de Picasso vers el que ell anomena cubisme abstraccionista. El cubisme de Picasso deixà Cadaqués en el moment en què a Catalunya s'estava configurant el noucentisme, un corrent d'intel·lectuals com Ors, Carner, i Folch i Torres que havia arribat a la maduresa amb el nou segle i pretenia renovar les arts, les lletres i el pensament a

Exposició-concurs d'Art del GEIEG, l'any 1924.

CRONOLOGIA

- 1900 Primera Exposició Regional Olotina (1900 i 1903).
- 1910 Pablo Picasso i André Dérain treballen uns mesos a Cadaqués.
- 1913 Fundació de l'entitat Athenea a Girona (1913-1917).
- 1918 Exposició d'artistes gironins a les Galeries Laietanes de Barcelona, i a la Schola Orpheonica Gironina.
- 1924 El GEIEG organitza la primera Exposició-concurs d'Art Plàstic, que es repetirà els anys 1925 i 1926.
- 1929 Salvador Dalí i Luis Buñuel preparen a Figueres i Cadaqués primer el film *Un chien andalou* i després *L'âge d'or*. A Girona es constitueix el grup Els Amics de les Arts.
- 1933 Marcel Duchamp visita Cadaqués, que convertirà en segona residència i lloc de treball fins al 1968.
- 1934 Rafael Benet publica *Tossa, Babel de les arts*.
- 1935 S'inaugura el Museu de Tossa de Mar.
- 1936 Mostra Pro-Socors Roig Internacional a Girona.
- 1940 La Jefatura Provincial de Propaganda organitza a Girona la I Exposició de Primavera de los Artistas Gerundenses.
- 1947 Creació del Museu de l'Empordà a Figueres, i de la Societat Cultural Cercle Artístic de Girona.
- 1949 Joaquim Casellas, Enric Marquès i Emília Xargay exposen com a Grup de Girona.
- 1952 Creació del Grup *Indika*.
- 1952, i 1957-1977 La Diputació de Girona organitza el I Concurs Provincial de Pintura i Escultura.
- 1953 Casellas, Marquès, Torres Monsó, Vicens i Xargay tornen a exposar com a Grup de Girona.
- 1960 La *Primera Manifestació Pictòrica d'Art Contemporani* Empordanès es presenta a l'Escala, Cadaqués i Roses.
- 1961 Homenatge a Salvador Dalí a la plaça de toros de Figueres.
- 1963 Exposició del Cicle Art d'Avui a les Sales Municipals de Girona, que inclou obres de Bosch i Llucià.
- 1964 Un segon Grup de Girona exposa conjuntament durant uns anys.
- 1965 Primera Mostra d'Art Sacre a Girona (1965 i 1967).
- 1967 Exposició d'Estampa Popular de Girona a Girona, la Bisbal i Banyoles.
- 1968 Exposició col·lectiva de l'ANSIBA a Girona (1968 i 1972).
- 1971 Exposició col·lectiva *Tint-1* a la Llotja del Tint de Banyoles.
- 1973 *Informació d'art concepte 1973* a Banyoles. Exposició-homenatge a Marcel Duchamp al Casino de Cadaqués. Lamfranco Bombelli inaugura la Galeria Cadaqués.
- 1973-78 La Diputació de Girona organitza la I Mostra Provincial d'Art a la remodelada Fontana d'Or, des d'aleshores Centre Cultural de la Caixa de Girona.
- 1974 S'inaugura el Teatre-Museu Dalí de Figueres.
- 1976 Creació de l'Assemblea Democràtica d'Artistes de Girona.
- 1979 La Diputació i el Bisbat de Girona creen el Museu d'Art de Girona al Palau Episcopal.
- 1981 L'Ajuntament de Girona crea el Museu d'Història de la Ciutat.
- 1982 Enric Ansesa i Jaume Faixó realitzen el projecte de color per a la rehabilitació de les cases del riu Onyar a Girona.
- 1985 La Diputació de Girona organitza la I Mostra d'Art (1985-1987), seguida per la Biennal de Girona (1988, 1991 i 1993).
- 1987 S'inaugura a Girona Espais-Centre d'Art Contemporani, on des d'aleshores es publica la revista *Papers d'Art* i des de 1989 s'atorga el Premi Espais a la Crítica d'Art.
- 1989 Comença una nova etapa dedicada a l'art contemporani a les remodelades Sales Municipals d'Exposició de Girona.
- 1991 Finalitza la remodelació del Museu d'Art de Girona.
- 1997 El Centre Cultural la Mercè de Girona organitza la primera edició de *TransArt*, a la qual el 1999 s'afegirà el Museu de l'Empordà de Figueres.

Catalunya basant-se, sobretot, en el classicisme i la civilitat, com bé ha explicat Xavier Antich.

El noucentisme gironí

A les comarques de Girona, ja durant els anys 1905 i 1906 pintors com Joan Llaverias i Xavier Nogués pintaven, respectivament, a la costa empordanesa i al Pla de l'Estany, i les referències a Empúries com a símbol del món clàssic i de Grècia eren insistents en gran part del noucentisme pictòric i literari; però va ser a la ciutat de Girona on aquest corrent donà els seus fruits més destacats, i al capdavant hi havia l'arquitecte Rafael Masó. Tal com va escriure Enric Marquès, «Indiscutiblement, a Girona, un artista inquiet i culte com l'arquitecte Masó fou l'aglutinador i l'executor ideal de la renovació modernista, primer, i de la noucentista, després. Al seu voltant hi trobem relacionats una sèrie de col·laboradors artistes i artesans (la funció no fa la cosa)». I Narcís Comadira i Joan Tarrús van més enllà en afirmar que el noucentisme gironí «és una de les fites d'una certa implantació social dels ideals noucentistes que no solament té la seva pròpia manifestació formal, sinó que configura bona part de l'estètica capdavantera del moment».

1913 és l'any clau en el noucentisme gironí, és l'any en què Rafael Masó fundà, junt amb Xavier Montsalvatge i Miquel de Palol, el centre cultural Athenea, definit amb una frase que ja ha quedat lligada al nom: «el nucli irradiador del noucentisme a Girona». Fins a 1917 a l'Athenea es van realitzar un ampli repertori d'activitats culturals: conferències, concerts, lectures, festes per a la mainada i exposicions. Hi van exposar, entre d'altres, Xavier Nogués, Cels Lagar, Joaquim Torres-Garcia, Esteve Monegal, Mela Mutermilch, Iu Pascual i Antoni

Inauguració del monument a Fidel Aguilar a la Devesa de Girona, l'any 1930.

Badrinas. Al voltant de l'activitat de Rafael Masó, dins i fora d'Athenea, s'hi van aglutinar una sèrie d'artistes que representen un dels moments més interessants de la història de la cultura de la ciutat: els germans Josep M., Lluís i Jaume Busquets, Adolf i Valentí Fargnoli i, sobretot, Fidel Aguilar, en són els exemples més clars. Però sobretot, el nou-cents a Girona va tenir encara una altra transcendència: es van establir per primera vegada contactes directes entre els artistes i intel·lectuals de la ciutat i els de Barcelona, un bon exemple dels quals és la correspondència creuada entre Eugeni d'Ors, Rafael Masó i Enric Casanovas sobre el projecte d'una escultura per a la façana d'Athenea, la participació de Josep Carner en algunes activitats o el seguiment de les activitats d'Athenea que feia Joaquim Folch i Torres a la pàgina artística de *La Veu de Catalunya*.

Malgrat tot, Francesc Miralles ha volgut puntualitzar-ho, i si bé reconeix que és en l'època del nou-cents que es desvetllà a Girona l'esperit d'un renaixement artístic, també diu:

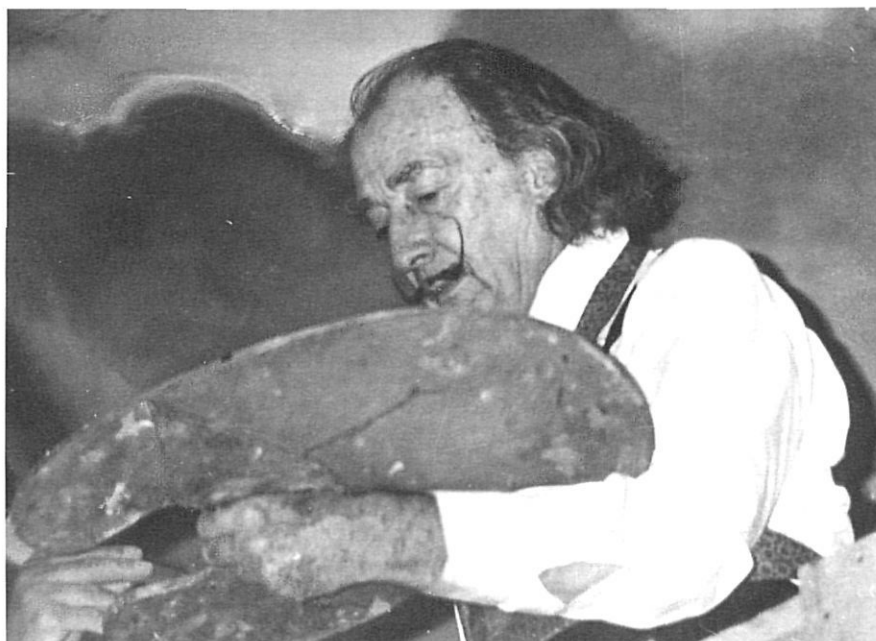
«Seria erroni afirmar que aquest desvetllament pren cos en un "noucentisme gironí". Potser aquest noucentisme gironí hauria estat possible si Rafael Masó hagués pogut crear la desitjada Escola d'Arts i Oficis. Però no va poder instal·lar-la».

Una figura cabdal: Dalí

Si les comarques de Girona tenen un nom a la història de l'art del segle XX aquest és el de Salvador Dalí, figura cabdal del surrealisme i una de les personalitats més complexes de l'art modern. Figueres, la seva ciutat natal, i Cadaqués, lloc d'estiueig i després de residència, varen ser els escenaris i també protagonistes destacats de l'obra i la vida de Dalí, tant en la seva joventut com en la seva maduresa.

Daniel Giralt-Miracle ho ha descrit perfectament quan ha escrit que, tot i que va ser un autèntic rodamón, Salvador Dalí sempre es va sentir arrelat al paisatge del seu país: «Els penya-segats agrestos i solitaris, els paratges d'horitzons infinits i tot allò que dibuixen les ones del mar i el vent de tramuntana es van fer presents en les seves pintures d'una manera obsessiva. Els aspres i rocallosos paisatges d'aquesta part del nord de Catalunya van esdevenir part d'un món imaginari on apareixen les anatomies estafetes, les girafes incendiades, els rellotges tous, les croses ge-

Salvador Dalí pintant el sostre del Teatre-Museu, l'any 1973.

OBRES

En aquest article no hem reproduït cap obra d'art perquè la selecció havia de ser tan reduïda que es feia impossible, i a més, s'havia de reproduir en blanc i negre. Per això aquí, i amb les limitacions evidents, he fet una selecció de les obres que podrien formar una hipotètica exposició que il·lustraria l'article. Resumir l'art de tot un segle en una exposició tampoc seria fàcil, però, de fet, ja existeix un precedent que s'hi aproxima bastant: l'exposició del 75è aniversari del GEIEG, *75 anys d'art a Girona 1919-1994*, que es va presentar al Centre Cultural de Caixa de Girona, amb 76 obres de 76 artistes. A aquella acurada selecció, les obres de la qual podrien també formar part de la nostra exposició virtual, hi hauríem d'afegir les que ens ajudarien a exemplificar el que exposo a l'article: el desenvolupament intermitent i en diferents nuclis, i amb aportacions tant d'artistes d'aquí com de fora, de l'art a les comarques de Girona.

La mostra hauria de començar amb els característics *Paisatge amb figures* dels Berga, Galwey, Pascual i Pigem. Hauria d'incloure també inevitablement algun dels olis que Picasso va fer a Cadaqués el 1910, per exemple *Port de Cadaqués* o *El guitarrista*, a més dels aiguaforts de *Saint Matorel*. I també l'oli *Cadaqués* de Dérain. Junt amb les mostres del noucentisme fet a Girona, i seguint el criteri de les exposicions que s'han presentat a les Sales Municipals, caldria afegir-hi obres de Sunyer, Casanovas, Torres Garcia, *Paisatge de Banyoles* (1905) de Xavier Nogués, *La Catalunya grega* (c. 1906) de Llaverias, *Un poble empordanès (Torroella de Montgrí)* (c. 1918) de Gimeno, i *La deessa* (1910) de Clarà.

La Pujada del Castell (1899) de Josep Blanquet i obres dels també altempordanesos Bonaterra, Llanvera i Núñez haurien de precedir

les obres de Salvador Dalí, per exemple *Port Alguer* (1924), *Pell de gallina inaugural* (1928) i *L'espectre del sex-appeal* (1932). També s'hi hauria d'incloure *El temps amenaçador* (1929) de René Magritte, i obres com *Dona i cap d'home* (1931) d'Àngel Planells, *Un món* (1929) d'Àngeles Santos, i el *Pantocràtor* (1929) de Joan Massanet. No podria faltar-hi *El violinista celeste* (1935) de Marc Chagall, i una obra d'André Masson, com *Persecució* (1933). De les tendències abstractes sorgides en les dècades de la postguerra, a més dels gironins, també caldria incloure-hi pintures d'Evarist Vallès, Bartomeu Massot i Joan Sibecas, i alguna de les *Neoforma* de Lluís Bosch i *Composició* de Llucià, de principi dels 60. De Marcel Duchamp seria necessària la seva instal·lació *Étant-Donnés* (1946-66), i de Man Ray alguna de les fotografies que va fer al cap de Creus

el 1933. Del que es va dur a terme a Cadaqués i Banyoles a principi dels setanta en serien bona mostra els testimonis de les accions de Carles Santos i Jordi Benito a la Llotja del Tint de Banyoles el 1973, algun inflable de Ponsatí, com *l'Inflable de Cap de Creus* (1972), l'experiència pionera que va realitzar Muntadas a la Galeria Cadaqués, *Cadaqués, Canal Local* (1974), els *Richard* (1976) de Richard Hamilton, i alguna obra de Pere Noguera, com *Pila de paper de water amb etiqueta fotocopiada* (1975) o *Mapa d'Espanya* (1979).

La selecció d'artistes i obres de les dues últimes dècades és més difícil: encara ens falta la distància d'alguns anys. L'exposició del GEIEG ja donava bastants noms i, de fora de la ciutat, només m'atreviria a afegir-hi Àlex Nogué, Gabriel, Isabel Banal i Mayte Vieta.

gantines, les monedes d'or i tot el repertori iconogràfic que el defineix inconfusiblement».

Però Salvador Dalí va ser molt més. La seva formació prové de l'Escola d'Arts i Oficis Artístics que Juan Núñez va crear a Figueres el 1906, per la qual també van passar Ramon Reig, Marià Baig i Joaquim Bech de Careda, continuadors de fortes personalitats empordaneses com Josep Bonaterra, Marià Llanvera i Eusebi de Puig. Al mateix temps, com ha apuntat Rafael Santos Torroella, Salvador Dalí va exercir una influència «com a fil transmissor o com a catalitzador del que ja d'antuvi era de tots nosaltres», o sigui, es manifestà de forma immediata en l'obra d'Àn-

gel Planells, Àngeles Santos Torroella, Esteve Francès, Joan Massanet i Remedios Varo.

Al mateix temps, i sobretot durant el període de 1925 a 1930 —el de «la construcció de la imatge», en paraules de Fèlix Fanés—, Salvador Dalí va irrompre en els cercles artístics de Barcelona, Madrid i París i es convertí en un pol d'atracció molt fort cap a Figueres i Cadaqués, fet que dècades després ell mateix va perpetuar i multiplicar amb la creació del Teatre-Museu Dalí. Gràcies a Salvador Dalí van passar per l'Empordà alguns dels principals protagonistes de les avantguardes dels anys 20 i 30: Federico García Lorca, Luis Buñuel, Paul Eluard, René Magritte,

Max Ernst, André Breton, Valentine Hugo, René Crevel i Man Ray. I el 1933 va arribar a Cadaqués Marcel Duchamp, el qual, trenta anys més tard, va acabar convertint-se ell mateix en un pol d'atracció d'altres artistes a Cadaqués.

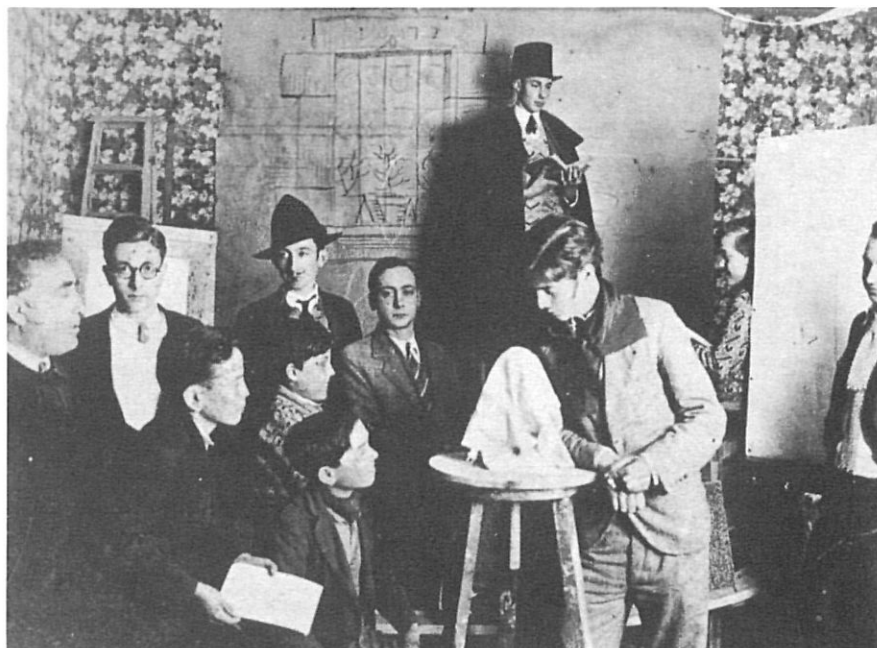
El nucli artístic de Tossa

L'exposició *Avantguardes a Catalunya, 1906-1939*, celebrada el 1992, va reivindicar la importància de Tossa de Mar durant els anys 30, en què es va convertir en un nucli artístic superior a Cadaqués. El més trist és veure com avui cap de les dues viles ha sabut aprofitar-se d'aquest passat tan ric i, a pesar que ambdues tenen un edifici

que s'anomena museu, enlloc s'ha sabut estructurar una institució museística sòlida que faci honor al passat i tingui una veritable incidència cultural en el present. D'exemples similars i exitosos no en falten: Ceret, sense anar més lluny.

L'estiu de 1933, el crític d'art i pintor Rafael Benet es va fer ressò, a *La Veu de Catalunya*, de la gent que estiujava a Tossa de Mar. I l'octubre de 1934 va publicar, a la revista *Art de Barcelona*, el famós article titulat «Tossa, Babel de les Arts», en el qual feia un repàs sistemàtic de la rellevància de les personalitats de l'art i de la cultura que visitaven la vila durant els estius. Entre la llarga llista de poetes, crítics d'art, pintors, filòsofs, etc. que esmenta Benet, destaquen sobretot Jean Metzinger, André Masson i Marc Chagall.

El pintor Marc Chagall.

El pintor Josep Aguilera, a l'esquerra, amb els seus alumnes gironins, els anys 30.

La guerra i la postguerra

Enmig d'aquest interessant panorama de la Tossa de Mar dels anys 30, i fins i tot de Girona, on al voltant de Josep Aguilera havien crescut Els Amics de les Arts i altres iniciatives que havien revifat la vida cultural de la ciutat, va esclatar la guerra. Les conseqüències de la guerra civil, a tots els nivells, són prou conegudes, i a les comarques de Girona, com a tot arreu, l'aniquilació de tota activitat artística –ja no avantguardista, sinó de qualsevol tipus– va ser absoluta. Josep Aguilera va marxar a l'exili i ja no va tornar mai més a Girona, i els joves artistes que despuntaven abans de la guerra, com Pep Colomer, Riuró o Perpinyà, van veure com les seves trajectòries quedaven estroncades. El protagonisme de l'activitat artística durant els anys 40 va girar al voltant d'artistes com l'escultor Joan Carrera i el polifacètic Joan Orihuel, la tasca més important dels quals va ser en l'ensenyament ja que, malgrat que aquest era totalment acadèmic, van mantenir una mica de caliu i van formar alguns artistes que,

molt a poc a poc, anaren repoblant el desèrtic panorama.

D'una banda, es va formar el que s'ha anomenat l'escola gironina d'aquarel·listes, amb pintors paisatgistes com J. Roca Delpèch, Martí Adroher, Julià Fornells i Agustí Giro-nella. De l'altra, el grup constituït a partir del Cercle Artístic de Girona (1947), d'una forma tímida i lenta, va anar establint un flux entre la ciutat i algunes tendències de l'art modern: els escultors Domènec Fita, Torres Monsó, Emília Xargay i l'olotí Leon-ci Quera, i els pintors Joaquim Casellas, Enric Marquès, Francesc Fulcarà, Jesús Portas, Isidre Vicens i Vila Fà-brega, o sigui, els artistes que en menor o major nombre es van anar presentant, durant els anys 50 i 60, com a Grup de Girona. (Aquest període de la vida cultural a Girona havia estat fins ara el menys estudiat, però el Museu d'Art de Girona ha presentat aquest any una exposició i un catàleg que l'han analitzat per primera vegada de forma explícita. Malauradament, però, a l'hora d'escriure l'article encara no estava disponible).

PERSONATGES

FGSD

Els **PICHOT**. En Josep, en Ramon, la Maria, la Mercedes, en Lluís i en Ricard eren els sis germans Pichot de Cadaqués, exponents d'una nissaga en la qual, com entre ells, sempre hi ha hagut artistes i creadors. I ells van ser els catalitzadors de «l'edat d'or de l'activitat artística de Cadaqués».

FIDEL AGUILAR (Girona, 1894-1917). «Fidel Aguilar, que al cel sia, era un jovenet que prometia dies de glòria, ningú dubta que era de fusta d'artistes, les belles i gracioses estatuetes que ens deixà per a gaudi dels nostres ulls en són testimoni». (Rafael Masó, 1930).

Emília Xargay, Joan Orihuel i Paco Torres Monsó.

FGSD

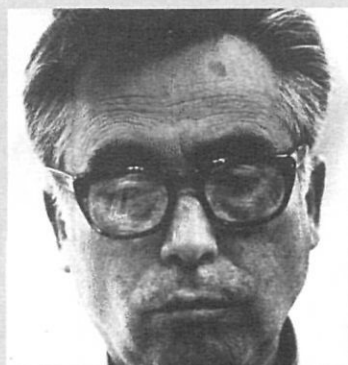
Dalí, Gala, Lorca i Anna Mª Dalí.

SALVADOR DALÍ (Figueres, 1904-1989). «Es una cosa conegudíssima de totom que els pintors catalans tenen de fa temps, una aclaparadora cuestio personal em els 'arbres torts' En efecte l'arbre tort mes o menys oloti, es l'asumte obligat i de maxima imaginacio que es permet la pintura catalana (...) Salvador Dalí es surrealista, especialmen en el seu academisme pervers, i en el seu exivisióNisme irresponsable». (Salvador Dalí, 1935).

TORRES MONSÓ (Girona, 1922). La seva ha estat la trajectòria més interessant i coherent, a més de simptomàtica, que s'ha desenvolupat en les arts plàstiques sorgides de Girona durant la segona meitat del segle XX.

ENRIC MARQUÈS

(Santa Eugènia de Ter, 1931 - Girona, 1994). «Des de la independència més precisa, defensant un concepte radical, s'intueix que l'artista ha guanyat la pròpia llibertat a costa de duríssims sacrificis, però que un cop aconseguida sap gaudir-ne il·limitadament, en la seva plenitud, i sense cap càlcul programàtic». (Pau Lanao, 1989).

Moisés Tibau

ENRIC ANSESA (Girona, 1945) i **JAUME FAIXÓ** (Girona, 1952 - 1998). «Hem resistit el dur camí de mantenir-nos forts en tantes i tantes coses (...)». (Ansesa, 1998).

Grups a Figueres i a Girona

Paral·lelament, fora de Girona també es van començar a despertar noves inquietuds: A Figueres, el 1950 també es va fundar un Cercle Artístic i, dos anys més tard, es va formar el Grup Indika, un grup divers i poc cohesionat que només va exposar conjuntament en dues ocasions, però en el qual hi havia artistes d'arreu de les comarques i que evidenciava el renaiement de l'art modern i d'algun llenguatge avantguardista. Hi van prendre part Casellas, Xargay, Torres Monsó, Massanet, Jordi Curós, Bartomeu Massot, Evarist Vallès, Esther Boix i Marià Oliveras.

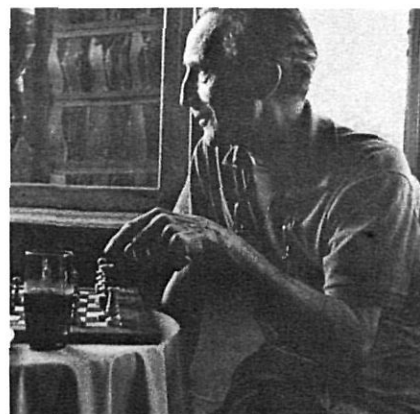
L'aparició de grups com Indika o el Grup de Girona, entre d'altres, s'ha d'emmarcar en la tendència iniciada per Dau al Set a Barcelona a final dels anys 40, un grup del qual va formar part Joan Josep Tharrats, nascut a Girona el 1918. A mitjan dels anys 50 tots els artistes de Dau al Set havien evolucionat vers l'in-

formalisme, el corrent de pintura abstracta que triomfava a Europa i, sobretot, als Estats Units. A més de Tharrats, creador de les «maculatures» i protagonista d'una intensa trajectòria internacional, Lluís Bosch, de Sant Feliu de Guíxols, i Joaquim Llucià, de Vidreres, van fer importants aportacions a l'informalisme i l'abstracció a Catalunya. A l'Empordà l'abstracció, tant la lírica com la geomètrica, també va dominar l'obra de diferents pintors, sobretot durant els anys 60, especialment Bartomeu Massot, Ramon Molons, Joan Sibecas i Evarist Vallès. A l'Empordà, més recentment, també s'hi han instal·lat dos destacats protagonistes de l'informalisme dels anys 50 i 60: Modest Cuixart i August Puig.

La generació de la identitat gironina

Durant l'última dècada de la dictadura franquista i els primers anys de democràcia, entre 1967 i 1977, es van produir una sèrie de fets i activitats, de manera paral·lela a diferents llocs de les comarques gironines, que podrien fer pensar en una certa reactivació i assumpció general de diferents tendències de l'art modern, un fet que Francesc Miralles ha definit com «la generació de la identitat gironina, la generació de la normalització del món artístic. [...] Com a generació és la més brillant de la història gironina». Miralles esmenta els noms de Damià Escuder, Lluís Güell, Carles Vivó, Bosch Martí, Comadira, Perpiñà, Piculives, Roca D. Costa, Roser Olivieras, Niebla, Ansesa, Faixó, Corominas, Emili Massanas i Montserrat Costa.

És cert que aquest va ser el grup d'artistes que, en major o menor grau, va prendre el relleu de la generació de la postguerra (i dels pocs testimonis de l'avantguarda, com Pep Colomer) i del Grup de Giro-

Oriol Maspons

Marcel Duchamp jugant a escacs a Cadaqués.

na, coincidint-hi i sumant esforços en moltes ocasions, com a l'exposició d'Estampa Popular de Girona, el 1967; les dues exposicions de l'Agrupació Nacional Sindical de Belles Arts (ANSIBA), el 1968 i el 1972; l'exposició de la Casa de Cultura de Camallera, també el 1972; i la creació de l'Assemblea Democràtica d'Artistes de Girona (ADAG), el 1976. Però a part de l'importantíssim contacte intergeneracional, l'activitat conjunta d'aquesta sèrie d'artistes va ser irregular i breu des de tots els punts de vista (individualment també han tingut trajectòries molt desiguals): els distints graus d'implicació dels artistes, les diferències generacionals, els diferents llenguatges i pràctiques que duïen a terme, una indefinició ideològica dins de l'heterogenia esquerra d'aquell moment, i una incidència i uns resultats ben migrants, lluny tant dels seus propis objectius i reivindicacions com de la normalització pretesament aconseguida segons Miralles, a la qual no s'ha arribat ni vint-i-cinc anys més tard. És interessant la reflexió que, en aquest sentit, ha escrit recentment Enric Ansesa, parlant de 1979: «Les forces culturals no integrades en el context dels partits perdran protagonisme i aniran cap a un silenci, el qual permetrà que lí-

Cartell de l'exposició del Grup Tint-1, a Banyoles, l'any 1971.

Burrinyà

Les últimes tendències

Paral·lelament, durant els anys 70, Banyoles i Cadaqués es van convertir en dos altres nuclis d'activitat artística interessant, sempre amb el benentès que estem parlant de manifestacions minoritàries i de nul o escàs ressò en el seu entorn immediat, amb el qual, de fet, sovint pretenien estar-hi enfrontades. Tant a Banyoles com a Cadaqués i a Girona hem de valorar aquesta activitat més pel seu valor testimonial que no pas per la seva representativitat d'una evolució cultural general, que era nul·la en el gruix de la societat i fins i tot en les classes mitjanes cultes.

A Cadaqués, i enllaçant gairebé ininterrompudament amb l'activitat que s'hi havia dut a terme des de principi de segle, les llargues estades estiuenques que hi feien tant Salvador Dalí com Marcel Duchamp i Man Ray van mantenir i fer créixer el flux d'artistes de tot el món que van passar-hi o s'hi van instal·lar. Tal com ha explicat J.J. Tharrats —protagonista o cronista d'aquella època— va passar per Cadaqués un veritable *who's who* de les avantguardes nord-americanes i europees recents: Merce Cunningham, John Cage, R.B. Kitaj, Mel

Ramos, Sam Francis, David Hockney, Richard Hamilton, Bruno Munari, Max Bill, Jean Tinguely i un llarg etcètera, que s'afegien als pintors catalans que també varen establir-s'hi: a més de Tharrats, Arranz-Bravo, Ràfols Casamada, Maria Girona, Francesc Todó, Antoni Pitxot, etc.

Un fet excepcional a Cadaqués durant els anys 70 i 80 va ser que, a més de viure-hi i treballar-hi, la majoria d'aquests artistes varen exposar-hi la seva obra gràcies a les dues galeries que va crear i dirigir l'arquitecte italià Lanfranco Bombelli, la veritable ànima de la vida cultural a Cadaqués durant aquest període. La llàstima va ser que, a més de no haver-se pogut mantenir i aprofitar, aquesta activitat tampoc va tenir cap incidència a la resta de comarques de Girona, tot i que en molts casos les exposicions d'artistes a Cadaqués eren la gènesi d'altres de més grans que després es podien veure a Barcelona. Només des de la Fontana d'Or de Girona es va establir un petit pont entre Barcelona i Cadaqués, fet que va permetre veure-hi exposicions de Tharrats, Hockney i Hamilton.

Però els esdeveniments realment més lligats a les últimes tendències i

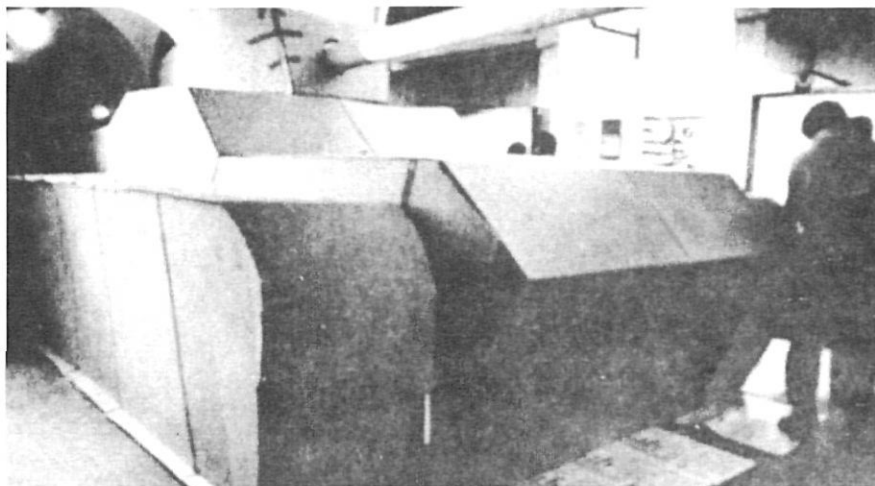
Acció de Jordi Benito a la Llotja del Tint de Banyoles, l'any 1973.

nies més conservadores ocupin espais i influeixin en contra de la línia progressista que, dividida, no crearà un moviment unitari i, sobretot, no crearà una estructura econòmica i professional estable, com en el temps ha quedat demostrat en el camp de les arts».

L'ADAG va agrupar una cinquantena de persones, un grup molt eclèctic en tots els sentits, la qual cosa era el seu potencial però també va ser el seu principal handicap a l'hora de fer realitat els seus objectius. Alguns d'ells van signar un manifest, van organitzar l'exposició *Els Drets Humans, ara!* a la Casa de Cultura de Girona, una exposició-homenatge a Carles Rahola a Girona i Cadaqués (amb un polèmic rebuig a la participació de Dalí), van realitzar cartells i van col·laborar en una sèrie d'actes, festes i petites campanyes. Paral·lelament, Enric Ansesa i Jaume Faixó van fer-se càrrec de l'organització d'exposicions i activitats a la nova Fontana d'Or, on sí que realment es va dur a terme una important tasca difusora, educadora i de reivindicació d'algunes figures oblidades.

D'esquerra a dreta, Cutiller, Vicens, Tarrés, Vila Fàbrega, Faixó, Colomer, Ansesa i Casellas. Asseguts, Piculives, Pera Planells i Llonch.

Exposició *Els Drets Humans, ara!!!*, a la Casa de Cultura de Girona, l'any 1976.

generacions de l'art d'avantguarda van tenir lloc a Banyoles, on el grup format per Lluís Güell, Noni Moner, Lluís Pau, Josep Ponsatí, Lluís Vilà i Xicu Cabanyes van organitzar l'exposició *Tint-1* a la Llotja del Tint, a la qual van seguir la mostra *Informació d'Art Concepte 1973* i la *Tint-2* el 1974. Durant aquest breu període la Llotja del Tint de Banyoles entrà a formar part dels diferents escenaris alternatius i descentralitzats on es va dur a terme l'heterogènia activitat del que s'ha agrupat sota el denominador d'Art Conceptual a Catalunya. Antoni Mercader, També de Banyoles, va ser un dels membres del Grup de Treball, un col·lectiu complex i heterogeni d'artistes que va realitzar tot un seguit d'accions per provocar el debat i la reflexió sobre els límits de l'art, la funció de l'artista i la seva relació amb la situació sociopolítica i econòmica. Un altre protagonista destacat de la generació d'artistes conceptuals va ser el bisbalenc Pere Noguera, que va introduir-hi l'experimentació amb el fang i la fotocòpia, i que avui continua essent un dels creadors més interessants.

Algunes conclusions

Francesc Miralles és qui ha fet la més recent anàlisi de la situació de

les arts plàstiques a Girona, i conclou que la pràctica artística segueix les pautes que s'han imposat arreu, i que les institucions han creat alguns espais i mecanismes per impulsar-la, però també lamenta que no s'ha «aconseguit crear ni el dinamisme comercial ni la imatge de Girona com a centre artístic a nivell d'Estat ni internacional» i que «la societat gironina resta allunyada dels seus artistes». Aquesta ambigua diagnosi s'acaba amb una recepta encara més ambigua: «La total normalització arribarà quan aquesta societat hagi fet seus els artistes i quan els hagi

fet identificables, com a gironins, arreu».

La meua opinió, avançada al principi de l'article, és diferent. En els últims anys l'evolució de la societat occidental i la ràpida transformació de les formes de comunicació han canviat moltes funcions que fins ara eren molt clares, i una ha estat la funció de l'art. Malgrat la reacció pictòrica conservadora dels anys 80, el paper de tots els elements que intervenen en la pràctica de l'art (des del creador fins al receptor, passant per l'escola, el museu, la galeria i els mitjans de comunicació) està canviant definitivament. Això és el que ha volgut dir Arthur C. Danto quan ha parlat de la fi de l'artista, de l'objecte artístic i de la història de l'art, quan tot s'ha transformat en teoria, en filosofia. Qualsevol altra cosa, avui, pertany al segle XIX, al domini de la idea del progrés que ha anat lligada a l'era industrial moderna. Ens agradi o no, fins que no adquirim consciència de la nova realitat ens estarem acusant els uns als altres sense que ningú reconegui tenir la culpa de la situació frustrant que estem vivint.

En el nostre entorn perviuen conceptes obsolets, molt conservadors o simplement fruit de la desin-

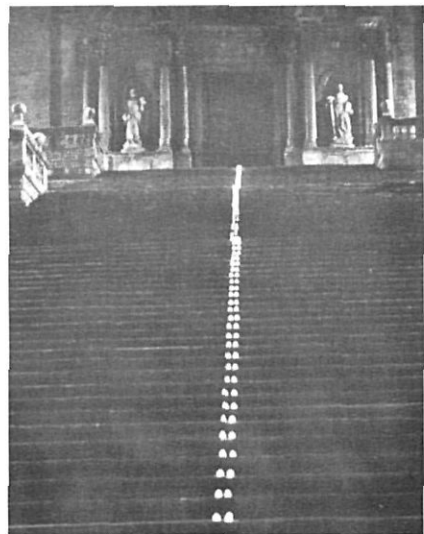
BIBLIOGRAFIA

ARAGÓ, Narcís-Jordi; *et. al. Girona grisa i negra*. Barcelona, Ed. 62, 1972.
 Diversos autors. *Museu d'Art de Girona*. Girona, Departament de Cultura, 1984.
 Diversos autors. *Museu de l'Empordà. Guia de les col·leccions*. Figueres, Consorci del Museu de l'Empordà, 1999.
 FANÉS, Fèlix. *Salvador Dalí. La construcció de la imatge, 1925-1930*. Madrid, Electa, 1999.
 FONTBONA, Francesc; MIRALLES, Francesc. *Del Modernisme al Noucentisme. 1888-1917*. Barcelona, Ed. 62, 1985 (Història de l'Art Català, VII).

MIRALLES, Francesc. *L'època de les avantguardes. 1917-1970*. Barcelona, Ed. 62, 1983 (Història de l'Art Català, VIII).
 PALAU i FABRE, Josep. *Picasso. Cubisme (1907-1917)*. Barcelona, Polígrafa, 1980.
 SUÀREZ, Àlicia. *Un estudi sobre Rafael Benet*. Barcelona, Fundació Rafael Benet, 1991.
 TARRÚS, Joan; COMADIRA, Narcís. *Rafael Masó. Arquitecte noucentista*. Barcelona, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya Lunweg Editores, 1996.
 THARRATS, Joan Josep. *Cent anys de pintura a Cadaqués*. Barcelona, Edicions del Cotal, 1981.

CATÀLEGS D'EXPOSICIONS

- Ansesa. Pintures.* Girona, Ajuntament de Girona, 1992.
- Art contemporani. Últimes adquisicions.* Girona, Museu d'Art, 1991.
- Avantguardes a Catalunya. 1906-1939.* Barcelona, Fundació Caixa de Catalunya, 1992.
- Dalí: els anys joves: 1918-1930.* Barcelona, Departament de Cultura, 1995.
- El Noucentisme, un projecte de modernitat.* Barcelona, Departament de Cultura/ Enciclopèdia Catalana/Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1994.
- Emília Xargay. 50 anys d'art.* Girona, Ajuntament de Girona, 1989.
- Enric Marquès.* Girona, Ajuntament de Girona, 1989.
- Enric Marquès. Antològica 1931-1994.* Girona, Ajuntament de Girona, 1996.
- Exposició Antològica Grup Indika.* Girona, Caixa d'Estalvis Provincial, 1982.
- Fidel Aguilar (Un noucentista gironí).* Girona, Ajuntament de Girona, 1991.
- Frederic Marcó (I els artistes del Noucentisme).* Girona, Ajuntament de Girona, 1993.
- Girona. Cinc anys d'art contemporani.* Girona, Ajuntament de Girona, 1994.
- Girona Incògnita.* Barcelona, Caja de Madrid, 1993.
- Idees i actituds. Entorn de l'art conceptual a Catalunya, 1964-1980...* Barcelona, Departament de Cultura, 1992.
- Informalisme a Catalunya.* Barcelona, Departament de Cultura, 1990.
- Isidre Vicens. Mostra Antològica.* Girona, Ajuntament de Girona, 1993.
- Josep Clarà. La recerca de l'ideal.* Girona, Fundació Caixa de Girona, 1999.
- L'avantguarda de l'escultura catalana.* Barcelona, Departament de Cultura, 1989.
- L'Empordà, terra d'artistes.* Barcelona, Departament de Cultura, 1994.
- L'Època dels «artistes». Modernisme/Noucentisme.* Girona, Ajuntament de Girona, 1991.
- Mostra-Homenatge a Josep Aguilera i Martí (1882-1955).* Girona, Caixa d'Estalvis Provincial, 1978.
- Josep Aguilera. Girona, l'exili i la pobresa.* Museu d'Art de Girona, 1998.
- Noucentisme i Ciutat.* Barcelona, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona/Electa, 1994.
- Plàstica gironina actual.* Girona, Caixa d'Estalvis Provincial, 1980.
- Fita. 50 anys d'art integrat.* Barcelona, Palau Robert/Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1994.
- Pep Colomer (1907-1994).* Girona, Museu d'Art, 1996.
- Pitxot.* Girona, Fundació Caixa de Girona, 1997.
- Salvador Dalí. Àlbum de família.* Barcelona, Fundació «la Caixa», 1998.
- 25 anys de la Fontana d'Or, 1973-1998.* Girona, Fundació Caixa de Girona, 1998.
- 75 anys d'art a Girona. 75è Aniversari del Grup Excursionista i Esportiu Gironí.* Girona, GEIEG, 1994.

Proposta ritual per un Onze de Setembre, d'Ansesa i Faixó, a l'escalinata de la Catedral de Girona, l'any 1981.

formació, en molts punts de formació, d'exhibició i de recepció de l'art contemporani. I si fem una ullada global a les eines i recursos disponibles als diferents municipis gironins ens adonarem que són francament escassos. És cert que en això no hi ha diferència amb la resta de Catalunya.

Pel que fa a formació, i deixant de banda les iniciatives de caire privat, sempre molt limitades, veurem que només Girona i Olot han man-

tingut dos centres públics amb programes mínimament suficients —però lluny d'estar consolidats— per oferir una formació bàsica i impartida per professionals, que al mateix temps es complementa amb un mínim de formació teòrica. Pel que fa a l'exhibició, durant els últims anys només s'han mantingut quatre o cinc espais (sumant la iniciativa pública i la privada, i amb molts alts i baixos i desorientació en l'activitat) realment dedicats a la difusió de les

noves propostes de l'art contemporani i guiats per uns criteris clars i professionals. I pel que fa als mitjans de comunicació, la seva sensibilitat ha estat nul·la.

Crec, doncs, que per començar ens hem de conscienciar que l'artista ja no és aquell bohemí romàntic i visionari que només entenen els iniciats; l'artista ha de ser un professional i com a tal se l'ha de tractar. Això pot semblar una obvietat, però no ho és, i només ens hem de parar a pensar un instant en quin és el tractament que rep un artista plàstic si el comparem amb la forma com són contractats, rebuts i pagats els altres professionals de les arts. Per tant, el primer que hem d'aconseguir és un major grau de professionalització de tots els protagonistes en la cadena de les arts plàstiques, el sector públic ha d'afavorir una major col·laboració i implicació del sector privat, i fomentar, amb la creació i consolidació d'una formació d'alta qualitat una major sintonia cap a les noves formes de comunicació que reclamen la societat i la cultura global del nou segle.